

MAGATARTÁSI NEHÉZSÉGEK KEZELÉSE A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉNEK MAGYAR NÉPISKOLÁIBAN

Szerző:

Dr. Pornói Imre (PhD.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Első szerző e-mail címe:
pornoi.imre@ped.unideb.hu

Lektorok:

Vargáné Dr. Nagy Anikó (PhD.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Dr. Fenyő Imre (PhD.)
Debreceni Egyetem (Magyarország)

Pornói Imre (2019): Magatartási nehézségek kezelése a XX. század első felének magyar népiskoláiban. *Különleges Bánásmód*, 5. (2). 41–54. DOI 10.18458/KB.2019.2.41

Absztrakt

A 19. század vége – és a 20. század első fele a polgári nemzetállamokban az oktatás kiszélesítésének, az analfabétizmus felszámolásának korszaka volt. A tankötelezettségi törvények az alsóbb társadalmi rétegek számára is lehetőséget biztosítottak szociális helyzetük javításában is szerepet játszó iskolai végzettség megszerzésére. Az iskola, mint szocializációs terep, értéknormáiban, magatartási és ismereti elvárásaiban a mindenkor rendszer politikai és társadalmi stabilitását szolgálta. Mivel a társadalom különböző csoportjaiban ezek, az iskola által elvártaktól sok esetben eltértek, a tanulók magatartásában jelentkezve állandó fegyelmezési problémák meglétét okozták, mellyel visszatérően foglalkoztak a pedagógiai, és pszichológiai sajtóban és kiadványokban.

Magán a fegyelmezésen általában a külső rend megteremtését értették, mely során fő szerepet játszott a pedagógus példaadása a rendre, pontosságra szoktatásban. Tiszteletet ébresztőnek tartották a pedagógus jóakarátát, igazságosságát, részrehajlástól és személyeskedéstől mentességét a jutalmazás és a büntetés során. A büntetési formák iskolafokozatonként eltérőek voltak. Az elemi népiskolában a négy szemközt való megintés, pirongatás, padból való kiállítás eredménytelensége esetén a tanulót felügyelet mellett bennmarasztalták az iskolában. A szülő értesítése, s a tanuló tantestület előtt való megintése előzte meg a gondnokságnak történő bejelentést. Utóbbi intézkedésével fejeződött be a népiskola büntetések sora. A polgári és a középiskolákban az osztályfőnöki és az igazgatói megrovást a tanári testület előtt való megrovás, az intézetből való csendes, illetve az ország valamennyi polgári, illetve középiskolájából való eltávolítás, kizárás követte. Utóbbihoz az illetékes felsőbb hatóságok jóváhagyására volt szükség. Ezen iskolákban a testi fenyítésen túl tiltott volt a bezárás, különböző büntetési feladatok adása, a kitérdeltetés, az óráról való kiküldés, s a táplálékmegevő is.

Kulcsszavak: neveléstörténet, módszertan, nevelés, fegyelmezés, testi fenyítés

Diszciplína: pedagógia

Abstract

MANAGING BEHAVIORAL DIFFICULTIES OF THE FOLK SCHOOLS IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY IN HUNGARY

The end of the 19th century and the first half of the 20th century was a period of widening education and eradicating illiteracy in civil nation states. The compulsory education laws also provided opportunities for the lower social classes to obtain a school qualification that also contributed to improving their social situation. The school as a socialization terrain, in its standards, behavioral and knowledge expectations,

served the political and social stability of the current system. Because in many different groups of society they differ in many ways from the expectations of the school, in the behavior of the students, they caused the existence of permanent discipline problems, which were repeatedly dealt with in the pedagogical and psychological press and publications.

Discipline generally meant creating an external order, in which the main role was the example of the teacher. During the reward and punishment, the goodwill and justice of the teacher were considered important. The forms of punishment were different at school level. At elementary school, pupils were first given oral warnings. Then the parents were informed, then the teaching staff and the guardians took action. In secondary schools, punishment ranged from verbal reprimand to exclusion from school. In high schools, physical punishments were forbidden.

Keywords: history of education, methodology, education, disciplining, corporal punishment

Disciplines: pedagogy

A 19. század vége – és a 20. század első fele a polgári nemzetállamokban az oktatás kiszélesítésének, az analfabétizmus felszámolásának korszaka volt. A tankötelezettségi törvények az alsóbb társadalmi rétegek számára is lehetőséget biztosítottak szociális helyzetük javításában is szerepet játszó iskolai végzettség megszerzésére. Az iskola, mint szocializációs terep, értéknormáiban, magatartási és ismereti elvárásaiban a mindenkori rendszer politikai és társadalmi stabilitását szolgálta. Mivel a társadalom különböző csoportjaiban ezek, az iskola által elvártaktól sok esetben eltértek, a tanulók magatartásában jelentkezve állandó fegyelmezési problémák meglétét okozták, mellyel visszatérően foglalkoztak a pedagógiai, és pszichológiai sajtóban és kiadványokban.

Fegyelem, fegyelmezés

Fegyelem, azaz disciplina alatt többek között az erkölcsi és testületi törvények és szabályok szókáosszerű és ellenőrzött megtartását (KL. 1931. 82.), egy adott szervezet céljainak vagy feladatainak eléréséhez szükséges, s tagjainak sikeres együttműködését biztosító rendet (RNL, VII.1913. 241.) értették.

Az 1936-ban kiadott Pedagógiai Lexikon szerzői a fegyelem céljaként az iskolai munkák zökkenőmentes, nyugodt menetének biztosítását jelölték meg, melyhez szükségesnek látták a tanulók órát nem zavaró magatartását. A fegyelem kialakításának egyik legnagyobb problémáját a közösség

és az egyén akaratérvényesítésének összehangolásában látták. Ugyanis amíg a közösség parancsokat, tilalmakat fogalmaz meg, addig az egyén szabadságra és önállóságra törekszik. E kettőnek az egyensúlyától függött a kialakítandó fegyelem eredményessége és tartóssága. Ebben a pedagógiai folyamatban a külső, 'rákényszerített' fegyelmet a belső 'önként vállalt' fegyelem, az önfegyelem váltja fel, s eredményességét bizonyítja, ha a tanuló akkor is az erkölcsi szabályoknak megfelelően viselkedik, ha már nem áll az iskola, vagy a család közvetlen ellenőrzése alatt (pl. I. rész, 1936. 559.).

A fegyelem kialakítása során eszközök széles körét alkalmazták, melyek sorába tartozónak tartották a készségek tudatos és következetes fejlesztését, a szoktatást, a belső alakulást irányítóját (KL. 1931. 82.). A nevelés erkölcsi rendeltetésű részeként szereplő fegyelmezés feladatának a jellem alakítását nevezték, melynek külső jele volt a rend, és engedelmesség. (RNL, VII. 1913. 241.)

Magán a fegyelmezésen tehát általában a külső rend megteremtését értették, mely során fő szerepet játszott a pedagógus példaadása a rendre, pontosságra szoktatásban. Tiszteletet ébresztőnek nevezték a pedagógus jóakarátát, igazságosságát és részrehajlástól és személyeskedéstől mentességét a jutalmazás és büntetés, a felügyelet és a foglalkoztatás során. A büntetés fenyegetőzés mentességét, higgadt megfontoltságát, és a tanulók egyéniségéhez való alkalmazkodását hangsúlyozták, mivel a testi fenytést a különböző iskolafajták rendtartásai tiltották. A büntetési formák is-

kolafokozatonként eltérőek voltak. Így az elemi népiskolában a négy szemközti való megintést, pironogatást a padból való térdeltetés nélküli kiállítás követte. Ezek eredménytelensége esetén a tanulót felügyelet mellett bennmarasztalták az iskolában. A szülő értesítése, s a tanuló tantestület előtt való megintése előzte meg a gondnokságnak történő bejelentést. Utóbbi intézkedésével fejeződött be a népiskola büntetések sora.

A polgári és a középiskolákban az osztályfőnöki és az igazgatói megrovás lehetett négy szemközti, osztály, illetve szülők előtti. Ezt a tanári testület előtt való megrovás, esetleg az intézetből való csendes eltávolítás követte. Erkölcsi szempontból súlyos vétség büntetése volt a tanulónak az intézményből, illetve az ország valamennyi polgári, illetve középiskolájából való kizárása. Utóbbihoz az illetékes felsőbb hatóságok jóváhagyására volt szükség. Ezen iskolákban a testi fenytésen túl tiltott volt a bezárás, különböző büntetési feladatok adása, a kitérdeltetés, az óráról való kiküldés, s a táplálékmegvonás is (pl. I. rész, 1936. 561.)

Állami beavatkozás

Az 1909-ben kiadott népiskolai utasítás 131. §-a foglalkozott az iskolai fegyellemmel és eszközeivel. Kiemelt fontosságát az adta, hogy ezt tekintették a sikeres oktatás és erkölcsi nevelés alapfeltételeinek. Éppen ezért szükségesnek látták a tanító példaadását saját környezetében, s mind a szülőkkel, mind a tanulókkal való bizalmi kapcsolatának kialakítását. Utóbbi kialakításában a jutalmazás és büntetés méltányosságára, a kivételzés elkerülésére, a követelmények betartatására, s a tömeges büntetés elkerülésére hívták fel a figyelmet (1909. évi 53.000. VKM.sz. 1632.). Mindehhez fontosnak tartották a megfelelő iskolába járás biztosítása mellett az iskolák fegyelmi szabályainak és a tanulók kötelességeit tartalmazó házirendek kidolgozását és alkalmazását. A tanulók fegyelmezhetlenségeivel szembeni iskolai fellépésnek fegyelemben kellett vennie a tanulók egyéniségét. Minden esetben elutasította a rendelet a durva büntetést. Ezzel szemben a szelídséget, a komolyságot, a higgadtságot hangsúlyozták. A fegyelmezés legbiztosabb és leghelyesebb eszközeit a megfelelő tanítási módszerek alkalmazásában, s a tanítók lélektani ismereteiben látták. Ezzel kapcsolatban

megkülönböztetően fontosnak vélték a tanulás elhanyagolásából, a vérmérsékletből és az erkölcstelen hajlamokból következő magatartási problémák megkülönböztetését, kiemelve a tanítók megelőző tevékenységét. Viszont csak a számukra megoldhatatlan esetekben kellett a gondnokság útján a szülőkhöz fordulni. (1909. évi 53.000. VKM.sz. 1633.) A büntetési tételek 8 (a-h) pontjából 5 a tanító személyes, 2 a tanítótestület, illetve a gondnokság beavatkozása volt, s 1 vonatkozott a szülők szó-vagy írásbeli értesítésére. (1909. évi 53.000. VKM.sz. 1634.)

A 8 osztályos népiskola számára 1942-ben kiadott rendtartás a tanítótól a fegyelmezésben önuralmat, türelmet, szeretetet, következetességet követelt, s a büntetés megtorló jellegével szemben a javítás és a megelőzés fontosságát hangsúlyozta. A büntetések során a gyermek megaláztatásnak elkerülésére hívta fel a figyelmet, rámutatva arra, hogy a tanító fegyelmileg és büntetőjogilag is felelőssé tehető a tanulónak okozott testi, illetve egészségsértés miatt. Fontosnak tartotta a gondviselő értesítését és bevonását a súlyosabb fegyelmi vétségek esetén. Ugyanakkor a tanuló fejlődésére káros, őt veszélyeztető környezeti hatásokról az iskolának kötelessége volt a gondnokságnak, illetve iskolaszéknek jelentést tenni. (31.000/1942 V.K.M. sz. r. 289.)

A fegyelmezés elméleti megközelítései

Foerster (1913) a megfélemlítéssel és az erőszakkal szemben a lelki beleegyezésre és az együttműködésre, azaz a fegyelemnek való önkéntes alávetésre helyezte a hangsúlyt. Ezzel lehet biztosítani a fegyelmezés magtartásformáló hatását, s a rend és a szabadság, a fegyelem és az emberi méltóság összeegyeztetését. Éppen ezért vetette el az iskola kényszerítéset, melyek látszólagos, külső fegyelmet ugyan biztosítanak, ám ez az egyén becsület- és felelősségérzésre való nevelése nélkül nem vezethet a szabad polgár kialakításához. Mivel ez tanulás és gyakorlás nélkül nem alakul ki, ezért szükséges az iskola demokratizálása. Ugyan a 19-20. század fordulóján a jogkiszélesedés folyamatának lehetünk tanúi, ám ezek még nem jelentkeztek a tömegiskolákban alkalmazott fegyelmezés területén. Foerster ezzel kapcsolatban kora tanítóképzőit bírálta, melyek a gyakorlatban

alig alkalmazható elvont ismeretek tömegével terhelte hallgatóit. Ezzel szemben a John Dewey szükségletorientált pedagógiáját emelte ki, aki könyvében az „Iskola és társadalom” -ban arra is választ keresett, hogy a szabad állam számára, hogyan lehet szabad polgárokat nevelni. Ehhez az ismeretközlésről a jellemnevelésre kell a hangsúlyt fektetni. Foerster a tekintély és a szabadság képviselői között arany középutat ajánlotta. Részben a rendnek az önkéntes engedelmisségen kell alapulnia, a szabadság pedig akkor valósul meg, ha kialakítják az egyén és a társadalom összhangját. Ellenkező esetben míg a tekintély megteremtésére irányuló erőszak magának a tekintélynek árt leginkább, addig a korlátlan cselekvési szabadság magát a tekintély elvét erősíti. Az egyensúly megteremtését a korábbi, egyéniséget háttérbe szorító, s a XX. század elejének azt mindennel feljebb állónak hirdető nevelési elvek küzdelme akadályozta. Foerster szemben állt azokkal, akik az engedelmisséget, mint jellemrombolást állították be (Perkins Stetson, Ellen Key). Úgy vélte, hogy az iskola életre való felkészítő nevelő munkájában akadályozó tényező mind a játékos szellemű munka, mind a kényszerítő eszközök tömeges alkalmazása. Az egyik az önuralom és önmegtartóztatás, a másik az önállóság és felelősségérzés kialakulását gátolja. Kora iskoláinak hiányosságaként a tanulókat a követelmények teljesítésére ösztönző szellemi eszközök kismértékű alkalmazását és az öntevékenységre való szoktatás csekélységét emelte ki. Ugyanakkor a gyermek egyéni érdekeihez való alkalmazkodást a család, s nem az iskola feladatának tartotta. Az igazi szabadság elérését az egyén csak saját maga legyőzésével tudja elérni. Azaz az önfegyelmzésre nevelés a legcélszerűbb és legeredményesebb fegyelmzési eljárás.

A francia Payot (1921) a tanulói tevékenységek sikerét a mérsékelt, de állandó erőfeszítésben látta, mellyel meg lehet előzni, mind a kimerültséget, mind a fásultságot, fenntartva a munkakedvet, elkerülve a közömbösséget és a levertséget, így biztosítva folyamatosan a rendezett és elvárt magatartást.

Szelényi Ödön a nevelői tekintély és az ehhez kapcsolódó tanuló engedelmisség kialakítását tartotta a nevelési folyamat hatásának alapfeltételének, melyben az akarat szerepe a jellemképzés

erkölcsi tartalommal való feltöltése volt. Payot-hoz hasonlóan az elkényeztetés, a korlátlan szabadság erkölcskárosító hatását emelte ki. Ugyanakkor a szeretettel párosuló tekintély nála nem csak a közvetlen akaratképzés alapjaként, hanem egyben a zsarnoki kegyetlenséggel szembeni lehetőségként is szerepelt. Ennek kialakítását részben az iskola és család által megkövetelt külső rendtől várta. Míg az iskolai rendtartások fegyelmi szabályaiban ennek pontos megfogalmazása megtörtént, addig a gyermekeket a családban sokszor ettől eltérő szocializációs és kulturális szint és követelmények vették körül. Az eltérő magatartási elvárások számtalan probléma forrásává váltak az iskolában, melyet részben a szabályzatokban próbáltak kezelni. Ennél nagyobb jelentőséget tulajdonított Szelényi a tevékenységek végzésére ösztönző jutalmazásnak, annak pozitív érzelmeket felkeltő hatását kiemelve. Ennél jóval gyakrabban alkalmazták az 1920-1930-as évek iskoláiban a büntetést, igaz annak javító jellegét hangsúlyozva a megtorlással, megfélemlítéssel és elriasztással szemben. Szelényi álláspontja is az volt, hogy a testi büntetést csak végső esetben szabad alkalmazni. Az előbbiekkal szemben a követendő példa adását emelte ki, összekapcsolva a tanulók önkormányzati tevékenységével, mint a közvetlen akaratnevelés leghatékonyabb módjával. Utóbbit ugyan az amerikai 'self government' mozgalmak erősítették meg, de a nevelés történetének korábbi évszázadaiban létező valóság volt. Az önkormányzatiság legnagyobb erényének a száraz erkölcsi tanok hirdetése helyett az erkölcsi elvek gyakorlati cselekedetekbe való átültetését tartotta (Szelényi, 1922).

Weszely Ödön Foerster tekintély-engedelmisség központú nézetrendszerén túl a gyermek önkéntes, meggyőződésből fakadó helyes, autonóm tevékenységének kialakítását elérendő célként határozza meg. Nem zárja ki teljesen kényszerítő eszközök -nyomasztó hatásuk miatt kivételes - alkalmazását sem, ám a testi kényszer a kisgyermek kort követően nem javasolta. Veszélyüket az jelenti, hogy az akarat elnyomása nem igazi nevelés, s csak krízishelyzetet oldhat fel. A hipnózist mint a legerősebb szellemi kényszerítő eszköz orvostudományban való megjelenését követően a pedagógiában is alkalmazni akarták. Az elképzelések szerint a gyermek a hipnotikus álomban úgy

javul meg, s alakul át, ahogy nevelője kívánja. Mivel nem mindenkit lehet hipnotizálni, s hatása sem tartós, nevelési szempontból eredménytelen. A kényszerítő eszközök sorában a legáltalánosabban alkalmazott a büntetés volt, mely egy adott cselekedet következményeként kellemetlen érzelmek okozását jelentette, melyeket a neveltek el akarnak kerülni, illetve megisméltódásukat meg akarják akadályozni. A pedagógiai büntetés célja nem a megtorlás, hanem a javítás volt. Ennek első lépcsőfoka a tanulók azon érzelmeinek jelentkezése volt, mint a félelem, a szégyen, és a becsületérzés. A büntetés javító hatását a megbánás érzésének felkeltésétől várták. A büntetések közül a testit a családban is csak az erkölcsi belátással nem rendelkező gyermekek esetében tartotta alkalmazhatónak Weszely, ám az iskolában teljes mértékben elvetette azt részben a pedagógusok lelki eldurulásától, önuralmának hiányától, részben a tekintélyvesztésétől tartva. A tanítók szülőkkel és a törvényekkel való szembefordulását is kockáztatta testi fenyegetést alkalmazva. Ezzel szemben a szellemi büntetések, mint a rosszállás kifejezése, a társak előtti megszegyenyítés okozta érzelmek útján hatottak. Ez azonban hatása révén elkeseredést, dacot, és az önérzet csökkenését is okozhatott. Ezért minden büntetésnek a tanuló tettének megbánására kellett irányulnia (Weszely, 1932).

A büntetés sok-sok negatív hatása felvetheti a kérdést, hogy egyáltalán szükség van-e rá? Weszely válaszában célként a büntetés szükségtelenségét tűzte ki, ám nem zárta ki az azt elkerülhetlenné tevő körülmények kialakulását. Ebből következik, hogy nem lehet ugyan a nevelő első és legfontosabb eszköze, ám nélkülözhetetlen visszatartó erejűnek tartották alacsony értelmi és erkölcsi szinten állók esetében. Alkalmazása pszichológiai megérintést, megértést és tapintatot kívánt a nevelőtől, s az elkövető egyéniségének, lelkiállapotának, s a tett körülményeinek ismeretét (Weszely, 1935).

Mitrovics Gyula szerint a büntetéssel és a jutalmazással, mint fegyelmező eszközökkel a neveltek akaratát kell befolyásolni a nevelő által kitűzött célnak megfelelően. Mindehhez felügyeletet, büntetést, jutalmazást, példát és szoktatást kell alkalmazni, mint közvetlen eszközöket. Legelőször is a gyermeket mind a káros testi, mind a káros lelki hatásoktól meg kell óvni. Ez a felügye-

let megköveteli a nevelő és a nevelt közös élményű aktív együttműködését. A tanítási órákon a felügyelet fegyelmező jellege jelentkezik, a büntetésben és jutalmazásban, ám megfelelő tanítási módszerek alkalmazásával ezen fegyelmező eszközökre nincs, vagy alig van szükség. Különösen a büntetésre, mely Mitrovics szerint csak önkényes lehet a büntetés és az elkövetett hiba közötti logikai kapcsolat hiányában, s legfeljebb csak a mértéke igazodhat a nevelt hibájához, vagy mulasztásához. Bárhogy is történik, mindenféleképpen a lélekbe való drasztikus beavatkozásnak tartotta Mitrovics, mely a tanuló eldurulásának veszélyével jár, a Weber-Fechner féle pszichofizikai alaptörvény által. Kikerülhetetlen büntetés esetén a legfontosabbnak az azonnaliságot, s a nevelt megszegyenyítésének elkerülését tartotta, a nyilvánosság kirekesztésével. Az anyagi értékekkel való jutalmazást sem tartotta a személyiség fejlesztésére igazán alkalmas módszernek. Mitrovics meglátása szerint a munkával töltött felnőttkorban a tetteket nem minden esetben követi közvetlenül sem büntetés, sem jutalom, ezért inkább a nevelő célja az kell, hogy legyen, hogy a nevelt elvégzett munkájának az eredményét jutalomnak, s elmaradását büntetésnek érzékelje. Utóbbiak a természetes következmények elvén nyugodtak, melyeket Rousseau után Herbert Spencer támogatott, mivel ezek mellett, hogy a tettek várható következményeiről helyes ismereteket alkíttottak ki, a nevelő személyes érintettségétől voltak mentesek, így nem zavarta meg viszonyát a gyermekkel, és a szülőkkel. E büntetés alkalmazhatóságának korlátait a gyermekre és környezetére veszélyes, illetve a csak hosszútávon ható - ok-okozati kapcsolatot veszítő - következmények jelentették. Alkalmazási lehetőségeit elsősorban az életkor, és a gyermek egyénisége befolyásolja, ám a testi büntetést minél korábban fel kell váltania a fegyelmezés enyhébb fokozatainak. A büntetések konkrét, formái közül Mitrovics a koplaltatást teljesen kizárta, mivel a gyermekek étkeztetésében bármiféle megszorításnak csak egészségügyi okai lehetnek, a lemondás és önuralom értékeit erősítve. Az elzárás értelme csak az lehetett, hogy a gyermek azt érezze, hogy a zavaró körülményektől akarja a nevelő távortartani. Az ütlegelést csak enyhe mértékben, a nevelő szánalmának és szeretetének érzékeltetése közben kora gyermekkorban vélte alkalmazhatónak. De a korholást és szidást is csak

meggondoltan és fokozatosan alkalmazva, leki-csinyléstől és leckéztetéstől mentesen ajánlotta, kiemelve az emberi méltóság megbecsülését. Mindezekkel szemben, mint megelőzést a tanító következetességét emelte ki a tanuló kötelességteljesítésének elvárásában. Mitrovicsnál ez jelentette keménykezű szigorúságot, a büntetések és jutalmazások összhangjának biztosítását a magatartás természetes következményeiként (Mitrovics, 1933).

Bognár Cecil szerint mivel a legtöbb ember értelmi és erkölcsi szintje nem juttatja el őt a helyes magatartáshoz és viselkedéshez, ezért szükségesek a számára kellemes, illetve kellemetlen következmények biztosítása jutalmazással és büntetéssel. Utóbbi vonatkozásában Bognár is a túlságosan kemény büntetés elkerülésére hívta fel a figyelmet (Bognár, 1940).

Várkonyi Hildebrand a család szerepét emelte ki, mint legerősebbet a szokások kialakítása terén. Fontosnak tartotta a túlzott elkényeztetés és durva bánásmód elkerülését, bár ennek nehézségét jelezte, hogy ezek részben a szülők személyiségéből, hajlamaikból, jellemükből, műveltségükből, egymáshoz való viszonyukból, életük rendezettségéből adódtak. A nem megfelelő családi környezet tényezői közül a hiányos és hanyag nevelést és durva bánásmódot emelte ki, ezek súlyos lelki károsodást okozó következményei miatt. Mivel a nevelés egyik fontos célkitűzéseként az önuralom és a lemondás képességeinek a kialakítását határozta meg, ezért nem tartotta megfelelőnek sem a túl szigorú, sem az enyhe, sem a gyakorlatilag hatástalan fegyelmezést. A magatartás romlásában kiemelkedő szerepet tulajdonított a befolyásolható egyéniségnek, az impulzív cselekedetekre való hajlamnak, és a kortáscsoport deviáns példájának (Várkonyi, 1944).

Alfred Adler a nevelésben az individuálpszichológia alkalmazását támogatva a tanítóknak a gyermek lelkének alapos tanulmányozását javasolta ám ők a tanítás eredményességét féltették ettől. Mivel az iskola nap mint nap találkozik iskolakerülő, késő, zárkózott, agresszív, örökmozgó tanulókkal, s nem mindenben tudja a felelősséget a szülőkre hárítani, kik pedagógiai ismeretük hiányosságai miatt vagy egyáltalán nem törődnek gyermekükkel, vagy túlságosan komolyan fogják fel a problémát. Az iskolának Adler szerint

mind a gyermek, mind osztálytársai érdekében be kell avatkozni a nevelési hibák következményeinek javítása érdekében. Ehhez szükségesnek tartotta a szülő és iskola közötti szoros kapcsolat megteremtését, hogy az így kialakított bizalmi légkörben meg lehessen győzni a szülőket nevelési módjuk változtatásáról, s arról, hogy a tanítóval való együttes nevelési módszereik sikert eredményezhetnek. Ennek eredményessége érdekében Adler Bécsben tanácsadóhelyeket szervezett nehezen nevelhető gyermekek és szülei számára, ahol a pszichológus-ideg orvos Adler, a szülők, a tanító és a gyermek külön-külön, majd együtt beszéltek meg a problémát. Ezen találkozások alkalmat adtak a gyermeknevelés hibáinak okfeltárására, s a gyermek magatartása mögötti lelki problémák felismerésére, s kezelésére. Iskolai keretek között a társas érintkezés szükségességének fejlesztését, és az iskolai közösségben való lét pozitív érzésének erősítését emelte ki Adler (k.h. 1928).

A fegyelmezés gyakorlata

A Magyar Gyermektanulmányi Társaság 1918-ban kérdőívet bocsátott ki a testi fenytéssel kapcsolatos adatszerzés érdekében. A felmérés apropóját az adta, hogy a háború következményeként megnőtt a gyermekek elzüllésének veszélye, melynek kezelése során a testi fenytés alkalmazása, mint szükségesség került előtérbe. A válaszadók többsége szükséges nevelő eszköznek találta a büntetést, ám míg a feddést, a szabadság- az étel-és a szeretetmegvonást alkalmazását helyeselték, addig a testi fenytés kérdésében nagy véleménykülönbségek alakultak ki. Többen a tekintély helyreállításának végső eszközét látták benne elsődlegesen erkölcsi vétségek esetén, de tanulmányi hanyagságért nem tartották megengedhetőnek. A vélemények a verést közönséges dresszúraként felfogó és azt elutasítóktól egészen a gyermek egyéniségének függvényében történő alkalmazhatóság mellett kiállókig terjedtek. Ugyanakkor voltak olyan válaszadók is akik a testi fenytést 6-12 közötti gyermekek számára igen, azt követően az önértékre és a jellemre való káros hatása miatt nem ajánlották. A testi fenytés elkerülhetetlen alkal-

mazása esetén a büntetőtől a vétség mérlegelésén túl elvárták, hogy mindeközben ne legyen indulatos, dühös, kérlelhetetlen, és durva, s a gyermekben a büntetés igazságosságának, és a büntető szeretetének érzése alakuljon ki. Mivel a büntetés során a büntetők közül sokan haragjukról és felindulásukról számoltak be, ezért célszerűnek mutatkozott számukra a testi fenyítéstől való tartózkodás. Az alkalmazásról alkotott eltérő véleményekkel szemben egyöntetűen érzelmi hatásaként a megfélemlítést fogalmazták meg. Ez pedig a sikeres nevelőmunka eredményességéhez nélkülözhetetlen nevelt és nevelő közötti bizalmi légkör helyett a félelemét alakítja ki (Nógrády, 1933).

Márpedig az általános kép inkább elkeserítő volt. Mivel az egyéniség kialakításában az értékek átadásának fontossága miatt szükségesnek látták az iskolákban a parancsot, a tilalmakat, az engedelmességet, a kényszerítést, a jutalmazást és a büntetést mint nevelő eszközök alkalmazását. Az iskolák házirendjében a pontosságot, a tisztaságot, a csendet, a figyelmet, a fegyelmet, a rendes viselkedést, az udvariasságot, az előzékenységet, a tisztaságot hangsúlyozták zömmel tiltások formájában. Ezáltal a mit nem lehet csinálni és nem a mit szabad tenni jutott el a tanulókhoz, megfelelő büntetőszankciókkal alátámasztva. Az ellenőrzés és büntetőközpontú iskolákban a szabályok megsértése miatt kiszabott büntetéseknél volt ugyan visszatartó erejük, ám ennek hátterében inkább a büntetéstől való félelem állt. A hibakeresés, az árulkodás, a tévedésekre való lecsapás szelleme uralkodott. A büntetések sorában gyakori volt a térdepeltetés, a sarokba állítás, a bezárás, és a szóbeli megszegényítés, de fellehető volt még a büntetés íratás, s valamilyen megszegényítő jel viseltetése is.

Ezzel szemben az 1925-ben kiadott népiskolai tanterv a tanulók jó, és helyes cselekedeteire, és lelki értékeire építő nevelő munka fontosságát emelte ki, a büntetéssel szemben a jutalmazásra helyezve a fő hangsúlyt. Mindez hozzájárult a tanulók önbizalmának erősödéséhez, erőfeszítésük és teljesítményük fokozásához. Ez nem csak a tehetséges és jó tanulókra, hanem a gyengébbekre is igaz volt. A helyes cselekedetek észrevétele, elismerése és jutalmazása során keletkezett pozitív érzelmek lelki felhajtó ereje újabb sikerek elérésére

inspiráltak. Utóbbi azonban önhittséget, hiúságot és irigységet is okozhatott. Egyfajta veszélyként jelentkezett a jutalom reményében végzett cselekedet, hiszen erkölcsi értéket csak annak a tevékenységnek tulajdonítottak, melyet önmagáért a jó cselekedetért végeztek. Fontosnak tartották, hogy a jutalmazás területén a tanító mellett az osztálytársak is kapjanak erre lehetőséget. Mindezt abból kiindulva, hogy az iskolának a gyermekben levő jóra kell koncentrálnia, azt fejlesztve tovább. Ezt a folyamatot a népiskola a szereteten alapuló játékos készíttetéssel alapozta meg. A büntetés elhagyását azonban az alacsonyabb értelmi és erkölcsi fokon lehetetlennek tartották, azonban csak, mint utolsó eszközt. Ehelyett a helytelen cselekedetek negatív erkölcsi tartalmának a beláttatása, elkerülési és jóvátételi lehetőségének megismertetése volt a tanító feladata. A büntetés, mint egyfajta elégtétel, mely által megtörténik a bocsánat elnyerése (Drozdy, 1936). Arra a kérdésre, hogy kit is tekintettek nehezen nevelhető gyermeknek a korszak népiskoláiban, egyszerű választ adhatunk. Mindenkit ide soroltak, kikre nem hatottak a tanulók zöménél eredményre vezető nevelési és oktatási eljárások és módszerek. Ennek háttere összetett volt, így mind a feltárás, mind a javítás nehézségekre ütközött. Ide tartoztak a pszichés tényezők, mint az öröklött hajlamok és gátlások, a szociális tényezők, mint a szülői ház és a lakókörnyezet gyermekre gyakorolt veszélyeztetői hatásai, a gyermek lelki adottságainak megnyilvánulásai. Ide sorolták a nyugtalanságot, az összeférhetetlenséget, az akaratosságot, az alattomoságot, a hazudozást, a fantáziálást, a csalást, a lopást, az akaratgyengeséget, és a gyenge ítélőképességet, mint a cselekedet irányító-meghatározó tényezőket. A problémák sokrétűsége a nevelési tanácsadók rendszerének szélesítését követelte, ahol orvosok, pszichológusok, az érintett gyermek tanítója, s iskolájának iskolanővére adhatott volna komplex egyénre szabott megoldást nevelőotthoni elhelyezést biztosítva számukra. Mivel a probléma hátterében sok esetben a családi körülmények álltak, a gyermek védelme érdekében a válságra vonatkozó törvények szigorítását találták az egyik megoldásnak, mivel a szülők válsága nagyban hozzájárult a nehezen nevelhetőség kialakulásához. Ezeket túl úgy vélték, hogy a nehezen nevelhető gyermekek számbeli növekedéséhez a népiskola

nem megfelelő jellemnevelése is hozzájárult, melyet többen a népiskolai rendtartás és fegyelem elavultságával magyarázott, hathatós megtorló eszközt követelve a tanítóknak. A szociális reformok sürgős szükségességét a meglévő gyermekbűnözés követelte. Mivel ennek alapoka nagyrészt a nyomor volt, ennek felszámolásáért az egyéneken túl a társadalmat is felelősség terhelte. A gyermekbűnözés egyik megelőzésének a tanulási időben az iskolában való tartózkodás szigorú ellenőrzésével a csavargás lehetetlenné tétele mellett a gyermekek utcai ellenőrzésének megszervezését tartották gyermekrendőrség által. Ezeken túl a gyermekek szüleinek felelősségre vonását is nélkülözhetetlennek tartották. Igaz ugyan, hogy a gyermekbűnözéssel kapcsolatban nőtt a büntetőeljárások száma, de ennek ellenére mind a gyermekbűnözés, mind a nehezen nevelhető gyermekek száma növekedett. Mivel a kizárólagos büntetés és retorzió megfélemlítő hatása csak rövidtávon hatott, távlati javításra alkalmatlan volt. Ugyanis a társadalom alsó rétegeiből származó bűnelkövető gyermekek rendezett, jobb körülmények közé kerültek otthonukhoz képest, megfelelő étkezést, lakóteret kapva. Távlati pozitív hatást a nevelés megelőző hatásától várták. Ebben fontos szerepet játszott a nem megfelelő környezetből való kiemelés, melyre a nevelési tanácsadó pszichológiai vizsgálatát követően kerülhetett sor, átmeneti gyermekotthonban helyezve el. Erre a célra a 12 éves kor alattiak számára kifejezetten megelőző, zárt nevelőotthonok, míg a már javítónevelésre ítéltéknek külön nevelőotthonok felállítását szükségeltették. Elkerülendőnek tartották az iskolaköteles korú nehezen nevelhető gyermekek javítóintézetbe kerülését.

A megelőzést szolgálóan a napközi otthonok átfogó reformja mellett, és a tankötelezettségi törvény szigorú végrehajtását emelték ki. Utóbbihoz kapcsolódóan a Budapesti Tanítótestület 1937-ben a népiskolai fegyelem és rendtartás korszerűsítését javasolta a VKM miniszternek. Ebben a fegyelmi büntetések minimalizálásának igényével léptek fel az osztály előtti intésre, az igazgató dorgálására, a tanítótestület előtti intésre, a szülők értesítésére és közreműködésére, valamint a házi fegyelmezés alkalmazására, és a hatóság intézkedésére redukálva aztokat. Szükségesnek látták, hogy a tanító is rendelkezze, - mint aki a szülőt helyettesíti - a házi

fegyelmezési jog gyakorlásával, így a testi fenytést alkalmazhassák mind a fegyelmezetlen, mind a durva, mind az erkölcsi züllésnek indult tanulókkal szemben. Ezek mellett akár a szülők akarata ellenére, jogkörük csökkentésével, fontosnak tartották a nehezen fegyelmezhető, és züllésre hajlamos gyermekek átmeneti elhelyezését más iskolába. A magatartásból adható osztályzatok megváltoztatásának és bővítésének lehetőségével az iskola visszajelzésének súlyát akarták emelni. Preventív jelleggel az erkölcsi jellemképzés céljára nevelési óra beállítását javasolták, mégpedig a harmadik testnevelő óra helyett. A tanító egyfajta függetlenségének biztosítását kívánták elérni azzal, hogy nevelő-oktató munkájáért csak a tanügyi hatóságnak legyenek felelősek. Ezzel a különböző társadalmi viszonyok között működő iskolákkal szembeni egységes elvárások teljesítésének biztosítását várták (Tóth, 1942).

A testi fenytéssel kapcsolatosan láthatjuk, hogy az elmélet és a gyakorlat egészen távol járt egymástól. Míg az elmélet egyértelműen elvetette, addig a gyakorlati alkalmazása mindennapos volt. Céljának megítélésében is kettőséget láthatunk. Egyik oldalról a javítás, másiktól a megfélemlítés és elretentés, harmadiktól a megtorlás dominált. Javító hatását megkérdőjelezte a megbüntetettek ismételt hibaelkövetésének megismétlődése, s a megbánás érzésének felkeltésének hiánya. A büntetés elretentő hatása ugyan részben visszatartó erővel bírt, ám a rossz cselekedetektől való tartózkodás még nem jelentette azt, hogy ezt megbánva, megjavult, csak azt, hogy a rossz cselekedetért büntetést kap. A büntetést megtorlasként értelmezők az erkölcsi rend helyreállítását tartották szem előtt, mely alapvetően jogi nézőpontot jelentett, ám nevelési szempontból azért volt értéktelen, mivel a megbüntetett igazságtalannak, illetve bosszú következményének tarthatta, ezért a nevelő javító célját nem érthette el. A nevelés javító jellege nem a minden hiba megtorlásában volt, hanem a tett elkövetőjének megbánásának, lelki tisztulásának elérésében.

A büntetéssel kapcsolatban ugyan már azt is eredménynek tartották, ha visszatartó ereje folytán a rosszra való hajlam meglete esetén sem történt rossz cselekedet, ám ez is súlyos károkat okozott a gyermek lelki fejlődésének akadályozásával. Ezt csak fokozta a megszegyenítés, a megalázás, az

önérzet és a munka- és életkedv csökkenése. A kishitűvé vált gyermekben ez elkeseredést, gyűlöletet, dacot és macacsságot válthatott ki a büntetővel szemben. Ez a szemlélet, ha lassan is kezdett megjelenni a nevelői gyakorlatban. A testi büntetést annak ellenzőí, mint az állatidomítás eszközét a legalsóbbrendű büntetésnek tartották, mely a gyermeket mélyen megalázza és megszégyeníti őt, s már a 6 éven aluliaknál sem működik sikeresen, a serdülőknél pedig inkább az ellenszegülést növeli, a lányoknál fokozottabban. Ezt erősítette az a tény, hogy a büntetésekben nagyrészt a felnőttek hangulata, indulata, önuralmának elvesztése játszotta a fő szerepet, s az elhamarkodottan, a mérlegelés hiányában hozott igazságtalan döntések következményeit, nehezen tudták elviselni a gyermekek. Különösen azért, mert sok esetben a tanítói tehetlenségből fakadva minden nevelői gondolat híján volt. Ennek részben a vélt, vagy valós tekintélysérelem volt az oka. Mivel az iskola feladatának a gyermek nevelését és nem a hozzá való alkalmazkodást tartották, ezért a tanulóknak az iskola színvonalához való felemelését javallották, mely folyamatban a büntetést inkább a gyermek lelki életébe történő drasztikus, eldurvulást okozó beavatkozásnak látták (Somody,1941).

Jogi háttér

A dualista Magyarország jogi rendszerének kiépülése során a testi fenyítéssel kapcsolatos intézkedések sorozatában az 1876: XIII. tc.-ben került sor a cselédek és gazdáik közötti viszony szabályozásáról, melyben a gazda jogot kapott a 46. §-ban nem csak a dorgáláshoz, hanem a fizesmegvonáson túl a fenyítésre is. Igaz a 47. § alapján a fenyítettnek jogában állott hatósághoz fordulni, amennyiben igazságtalannak érezte a büntetést.(1876.XIII.tc.)

Az 1877. XX.tc. 10. §-ában engedélyezték a kiskorú egészségére nem ártalmas házi fegyelmet, ennek megfelelően a testi fenyítést (1877: XX. tc.).

A korszak büntetőtörvénykönyve, az 1878: V. tc. 301. §-a a testi sértést a más testének szándékos, ölési szándék nélküli bántalmazásaként határozta meg, és elnevezését az okozott sérülés gyógyulásának hosszától függően a könnyű testi sértés

vétsége és a súlyos testi sértés büntette között határozta meg, s büntetési tétele a 302.§ meghatározása szerint hat hónapig terjedhető fogháztól és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéstől a 3 évig terjedhető börtön volt, ugyanakkor ha ezt szülőkkel, nagyszülőkkel, dédszülőkkel szemben követték el a büntetési tételek 2 -5 évre emelkedtek. Amennyiben a testi sértés maradandó egészségi – akár fizikai, akár szellemi- károsodást okozott a 303. § szerint 5 évig terjedhető börtönnel lehetett büntetni, de a szülőkkel, nagyszülőkkel, dédszülőkkel szembeni elkövetés esetén ez időt fegyházban kellett letölteni. Gondatlansággal okozott súlyos testi sértés büntetési tétele három hónapig terjedhető fogház, és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetés volt a 310. § szerint. Ugyanakkor, ha a súlyos testi sértés az okozó saját hivatásában vagy foglalkozásában való járatlansága, hanyagsága miatt, az érvényes szabályok megszegve történt,- ebbe a kategóriába tartoztak a közalkalmazottak, így a tanítók és tanárok is - már egy évre terjedhető fogház és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetésre emelkedett a büntetési tétel. A 311. § alapján kártérítés megállapítására is sor kerülhetett. Mivel az iskolákban alkalmazott testi fenyítések zöme a könnyű testi sértés vétségének kategóriájába esett, mely esetében bünvádi eljárás csak a sértett fél indítványára volt megindítható a 312. § szerint, a családokban általánosan alkalmazott testi büntetések korszakában - a 313. § a könnyű testi sértés esetében kizárta a büntetést - erre ritkán került sor. (1878: V.tc.)

A gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszonyt ismételten meghatározó 1907: XLV.tc. 46. §-ában a cselédek - a házi fegyelem alatt nem állók is - már jogot kaptak arra, hogy elhagyhassák szolgálatukat felmondás nélkül, ha testi épségüket, életüket veszélyezteti a gazda (1907: XLV. tc.).

Az 1908: XXXVI. tc., a Büntetőnovella II. fejezete 15. §-a megfogalmazása szerint „Az ellen, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bünvádi eljárás nem indítható. Ha a gyermek büntettet vagy vétséget követett el, a hatóság, amely elé kerül, őt megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek vagy az iskolai hatóságnak adhatja át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatja vagy

iskolai elzárással fenýítheti.” E törvény 16. §-a megfogalmazása szerint „Az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tízenkettedik évét már meghaladta, de tizennyolcadik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettségre nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ha a bíróság ily esetben szükségesnek látja, elrendelheti, hogy a fiatalkorút törvényes képviselője, hozzátartozója vagy más alkalmas egyén házi felügyelet alatt tartsa vagy intézkedhetik az íránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenýítést kapjon (15. §. második bekezdése).” (1908: XXXVIII.tc.)

Mivel a törvény alapján az iskola is feladatot kapott a büntetési tevékenységben érhető, hogy ezzel kapcsolatban az illetékes tárcának, a vallás-és közoktatásügyi minisztériumnak is intézkednie kellett a végrehajtás vonatkozásában.

A 149.500/1909. V. K. számú rendeletben szóltak legelőször széles körben az iskolákra háruló feladatokról, ennek érvényességi köre kiterjedt az állami, községi, egyesületi (társulati), magán és izraelita hitfelekezeti elemi-, felső-, nép-, polgári-, iparos-és kereskedő-tanonciskolákra, tehát felölelte a népoktatási intézményeket. A családokkal kapcsolatban külön kezelték azon szülőkkel való foglalkozást, akik önhibájukon kívül (betegség, munkanélküliség) átmenetileg anyagi okokból nem tudták gyermekük számára biztosítani a megfelelő erkölcsi nevelést, azoktól a szülőtől akik állandó anyagi zavarokkal küszködtek tartós betegségük, alkoholizmusuk miatt, illetve elhagyták gyermeküket. Külön kategóriát képviseltek a gyermeküket szándékosan veszélyeztető, elhanyagoló, illetve velük szemben bűncselekményt elkövető szülők.

Míg az első esetben a tanítóság feladata a családok helyzetén segíteni tudó jótékonyági egyesületek irányába történő jelzés volt, addig a másik két esetben a családi háttér pontos megismerését követően az iskolai gondnoksághoz kellett fordulnia, jelentési kötelezettséggel.

Mivel a bíróság elrendelhetette a már jelzett 15-16. §-okban a szülő, illetve az iskolai hatóság által történő fenýítést is, ezért az iskolának környezet-tanulmányt kellett a bíróság számára készíteni.

„Az iskolai fenýíték nemei a következők:

1. Szóbeli megdorgálás magánosan (négy-szemközt).
2. Szóbeli megdorgálás, a tanítótestület, a gondnokság, az iskolaszék, vagy az ipariskolai bizottság előtt.
3. Iskolai elzárás éheztetés nélkül.
4. Iskolai elzárás éheztetéssel.”

A dorgálással kapcsolatosan a komolyságra, és a jóindulatra hívták fel a tanítók figyelmét. Ezzel kapcsolatban rámutattak arra, hogy a büntetés elfogadásához, és annak pozitív hatásához nélkülözhetetlen a gyermek és tanító közötti bizalom megléte. Ugyanis csak ebben az esetben volt lehetőség arra, hogy a tanító által feltárt rossz szokások, jellemhibák, erkölcsi normaproblémák negatív következményeit a gyermek is belássa, s elfogadja azokat a tanácsokat, melyek helyes magatartásához vezethetnek. Éppen ezért kizártak tartották nemcsak a testi fenýítést, de a nyilvános megszégyenítést is. Így a büntetés egyéni jellege miatt az osztály-és iskolatársak tudomására jutás is kerülendő volt, s nem szerepelhetett a tanuló bizonyítványában sem. (MRT, 1909.)

Az 1884-es ipartörvény 1922-es módosítása alapján a tanoncot munkaadója megfeddhetette, megdorgálhatta nemét, korát figyelembe véve, s tisztességében, önérzetében nem sértve őt. Az 1922: XII. tc. 95. §-a szerint 16 év alatti fiúk vonatkozásában az enyhe testi fenýítés megengedhető volt, ám ellátásban nem szenvedhetett hátrányt. (1922: XII.tc.)

A tanítóság

A tanítóság fegyelmezési jogkörével kapcsolatosan a népiskolai hatóságokról rendelkező 1876: XXVIII.tc. 7. §. 3. pontja szerint a növendékekkel szembeni durva bánásmód hivatali vétségnek számított, s az ellene folytatott fegyelmi vizsgálat alatt felfüggesztésre kerülhetett, s az ellen hozott büntetések a 4. pont alapján lehetett megintés, vagy dorgálás, pénzbírság, fizetésének 10%-áig, nyugdíj-gényének elvesztése, s állásából való elbocsájtás elrendelése. A vizsgálatot a szolgabíró, a bíró, illetve a polgármester rendelhetette el az iskolaszék, vagy a gondnokság meghallgatása mellett. A tanfelügyelő, illetve megbízottja is jelen lehetett a vizsgálatnál, melynek befejeztével a fegyelmi bírás-

kodást a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya gyakorolta, s a döntést a VKM-hez juttatta el. A döntés ellen a közigazgatási bizottság elnökénél fellebbezéssel élhetett az érintett. A nyugdíjjal, és az állással kapcsolatos büntetések a VKM hatáskörébe tartoztak. E törvény 3.4. pontjában megfogalmazottak nem terjedtek ki az állami tanító-és tanítónőképző intézetekre és azok gyakorló iskoláira (1876: XXVIII.t.c).

Ezen törvény 3.4. pontjait 1907-ben módosították a XXVI.tc. 14. §. 1-4. pontjában. Az állami elemi népiskolai tanítóknak a növendékekkel szembeni durva bánásmódja már nem hivatali, hanem fegyelmi vétségnek számított, s ellene a gondnokság, vagy valamely tagja, illetve a tanuló törvényes gondviselője is feljelentéssel élhetett, melyet a közigazgatási bizottságnak kellett kivizsgálnia. De saját jogkörben, illetve a VKM elrendelésére is elindíthatták a vizsgálatot. A fegyelmi eljárás során az érintett tanítót állásából felfüggeszthették, mely büntető bírósági ügy esetén kötelező volt. A vizsgálatot végzők köre megegyezett az 1876-os törvényben megfogalmazottakkal, viszont a tanító ügyvédi védelmet is igénybe vehetett. A bíraskodási jogkörrel rendelkezők szintén megegyeztek az 1876-ban leírtakkal. Ugyanakkor a fegyelmi választmány tagja, aki a tanító ellen tette a panaszt, vagy a vádat emelte nem vehetett részt sem a tanácskozásban, sem a ítélethozatalban. A döntés után az érintett tanítónak az 1876-os 8 nap helyett jelen törvény alapján 15 nap állt rendelkezésére a VKM miniszterhez való fellebbezésre. Ez utóbbit továbbra is a közigazgatási bizottság elnökéhez kellett benyújtani. A fegyelmi büntetések is módosultak 1876-hoz képest. Míg a dorgálás megmaradt, addig a nyugdíjigény elvesztésével való büntetés kikerült. A büntetés enyhülését jelentette az állásából való elbocsátást felváltó a saját költségen, más állomáshelyre való áthelyezés. A 10%-os pénzbírság továbbra is fennmaradt, újként jelentkezett a fizetésemelésből való meghatározott időre szóló kizárás, mely maximum 2 évre terjedhetett ki. Ennek súlyát az emelte, hogy a kiesés nem számított be a fizetésemelés szempontjából irányadó szolgálati évekre. Utóbbi büntetést az áthelyezéssel történővel együtt is alkalmazták (1907: XXVI.tc.).

A községi és hitfelekezeti néptanítók vonatkozásában intézkedő 1907: XXVII. tc. 22. §-a 1-4 pontja az 1876: XXVIII.tc. 7. §-ának 3-4. pontját módosította. A fegyelmi vétségek sorában a növendékekkel való durva bánásmód továbbra is szerepelt. Az intézkedő hatóságok és az intézkedés folyamata megegyezett az állami néptanítóknál leírtakkal. A büntetési tételek sorában a községiéknél továbbra is szerepelt az állásából való elmozdítás lehetősége, illetve itt a korpótlék maximum két évre való megvonás szerepelt az államiak fizetésemeléséből való kimaradása helyett (1907: XXVII.tc.). Mivel a tanítókat a házi fegyelmi jog gyakorlására nem jogosította törvény, így a testi sértéshez kapcsolódó büntetési tételek rájuk is vonatkoztak. Ez utóbbit erősítette a Kúria 211/1908 számú jogegységi határozata, mely szerint a tanítók növendékeikkel szembeni fegyelmi jogköre nem terjedt ki a testi fenytésre. Ugyanakkor már Horthy-korszakban a Kúria 5991/1928. számú jogegységi határozata feljogosította a tanítókat bizonyos esetekben a házi fegyelmi jog gyakorlására. A magyar bírósági gyakorlatban ugyan nem alakult ki olyan gyakorlat, mely a tanító által alkalmazott testi fenytésért büntetőjogi felelősség terhelte volna, ám az érvényes törvények alapján testi sértés okozása esetén már igen (Somodi,1941).

Kitekintés

1930-ban hivatkoztak a New Education Fellowship The New Era folyóiratára, mely az iskolai testi fenytéssel foglalkozott. Ezek szerint Egyiptomban ennek tilalmát 1891-ben rendelték el, míg Argentínában 1860-ban törvény tiltotta meg alkalmazását. Ausztráliában ugyan törvény engedélyezte a 12 éven aluli lányok kivételével, de csak súlyos erkölcsi vétségek, és visszatérő engedetlenség esetén. Belgiumban ugyan tiltották a verést, ám a szülői tiltakozások ellenére gyakran előfordult. Brazíliában állami rendelet tiltotta az iskolai testi fenytést. Bulgáriában is törvény tiltotta, de enyhébb formában alkalmazták. Kanadában megengedett volt, ám fokozatosan a felszámolásához közeledtek. Ceylonban a rossz magaviselet és hanyagság esetén megengedett volt, de a lányokat csak tantónő fenytíthette. Chilében és Dániában korlátozottan ugyan de engedélyezett volt a testi

fenyítés. Angliában a nyilvános iskolákban más fegyelmezési módok eredménytelensége esetén használhatták. Sajátos volt, hogy csak az igazgató gyakorolhatta, hasonlóan Indiához és Írországhoz. Angliában elvetették a bottal, és a bőrszíjjal történő büntetést, s a fiúiskolákban volt jellemző, ott is növekvő ellenzés mellett. Írországból az iskolai előmenetel nem megfelelősege esetén nem lehetett büntetni. Görögországban, Északi-Írországból, Olaszországban, Japánban, Jugoszláviában, Mexikóban, Norvégiában, Hollandiában, Peruban, Lengyelországban, Portugáliában, Romániában, Törökországban, Csehszlovákiában egyaránt tilos volt a testi fenyítés, igaz a tilalom ellenére több országban továbbra is alkalmazták, melyek sorába tartozott Japán, Mexikó, Norvégia, Peru, Lengyelország, Portugália, Románia. Ezekkel szemben Franciaországban a közvélemény tiltakozása ellenére sem szűnt meg, s az 1899. évi törvény szerint csak hivatásos nevelők gyakorolhatták. Ugyanakkor törvényadta lehetőséget biztosított több állam is az alkalmazására, mint Újfundland, Újzélend, Ausztria, Skócia, Spanyolország, Svédország, Tasmánia, az USA 17 állama, Németország. Igaz Újzélendön csak a lányok bőrszíjjal büntetését engedélyezték, Ausztriában a 11 éves, Svédországban a 14 éves kor alattiakkal szemben lehetett alkalmazni, Skóciában bottal és bőrszíjjal már kis vétséget is megtoroltak a szülők támogatása mellett. Spanyolországban a tanítók csak kivételes esetekben gyakorolták a fenyítés ezen formáját. Tasmániában mint végső eszközt alkalmazták, a 12 éven felüli lányok kivételével. Magyarországon ugyan nem volt törvényi tiltás alatt, mégis jogszabályok egész sorába ütközött alkalmazása (k.h. 1930.)

Epilógus

2016-ban a Föld 69 országban volt jogszzerű az iskolai testi büntetés.

Afrika (29): Angola, Botswana, Burkina Faso, Comore szigetek, Egyenlítői Guinea, Egyiptom, Elefántcsontpart, Eritrea, Gambia, Ghána, Guinea, Közép-Afriai Köztársaság, Lesotho, Libéria, Maldív szigetek, Marokkó, Mauritánia, Mozambik, Niger, Nigéria, Nyugat-Szahara, Seychelle szigetek, Szenegál, Sierra Leone, Szomália, Szudán, Sváziföld, Tanzánia, Zimbabwe.

Ázsia (21): Bhután, Brunei, India, Indonézia, Irán, Irak, Katar, Kelet-timori Demokratikus Köztársaság, Koreai Köztársaság, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Libanon, Malajzia, Mianmar, Nepál, Pakisztán, Palesztin Állam, Pápua Új Guinea, Sri Lanka, Szaúd Arábia, Szingapúr, Szíria

Amerika (14): Antigua és Barbuda, Bahama szigetek, Barbados, Dominika, Grenada, Guatemala, Guyana, Jamaica, Panama, St Kitts és Nevis, St Lucia, St Vincent és a Grenadine szigetek, Suriname, USA

Ausztrália és Óceánia (4): Ausztrália, Palau, Szamoa, Salamon szigetek, Tuvalu

Európa (0). (Gershoff, 2017.)

Irodalom

Foerster Friedrich Wilhelm (1913). *Iskola és jellem.*

Adalékok az engedelmesség neveléséhez és az iskolai fegyelem átalakításához németből. Lampel R. Könyvkereskedése Wodianer F. és fiai Résvénytársaság, Budapest.

Mitrovics Gyula (1933). *Neveléstudomány alapvonalai.*

Debrecen-Budapest. Csáthy Ferenc R.T. Egyetemi Könyvkereskedés. Kertész József Könyvnyomdája. Karcag.

Payot Jules (1921). *Az akarat nevelése.* Franklin Társulat, Budapest.

Szelényi Ödön (1922). *A neveléstan alapvonalai.* Genius Könyvkiadó R.T. Budapest, „Jókai” Nyomda R.T. Budapest.

Várkonyi Hildebrand (1944). *A gyermek és környezete.* Szinyei Merse Jenő a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter megbízásából kiadja Az Országos Közoktatási Tanács. Budapest.

Weszely Ödön (1932). *Pedagógia a neveléstudomány rendszere rövid összefoglalásban.* Révai Kiadás, Budapest.

Weszely Ödön (1935). *A korszerű nevelés alapelvei, a neveléstudomány rendszere.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest

Lexikonok

KL (Katolikus lexikon) Szerkesztette: Bangha Béla. II. Kötet Budapest, 1931. A Magyar Kultúra Kiadása

RNL (Révay Nagy Lexikona) VII. kötet Budapest.1913. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Résvénytársaság

PL (Pedagógiai Lexikon) I. rész Szerkesztette: Fináczy Ernő, Kornis Gyula, Kemény Ferenc. Révai Irodalmi Intézet Kiadása. 1936.

Folyóiratok

Bognár Cecília (1940). A jutalmazás és büntetés lélektana. *Magyar Paedagogia* XLIX. évf.,15-16.

Drozdy Gyula (1936). A jutalmazás és büntetés szerepe a mai iskolai nevelésben. *Néptanítók Lapja* 69. (23.)

Gershoff Elizabeth T. (2017). School Corporal Punishment in Global Perspective: Prevalence, Outcomes, and Efforts at Intervention (Letöltés: 2019.01.03.) Web: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5560991/>

k.h.(1928). Nevelési hibákban szenvedő gyermekek. *Néptanítók Lapja*,61.(9-10.)

k.h.(1930). Testi fenyték a külföldi iskolákban. *Néptanítók Lapja*.63. (15-16.)

Nógrády László (1933). Büntetés a nevelésben. *Néptanítók Lapja* 66. (5.)

Somodí József (1941). A testi fenytés. *Néptanítók Lapja*, 74. (4.)

Tóth István (1941). A nehezen nevelhető gyermek. *Néptanítók Lapja*, 75. (6.)

Törvények, rendeletek

Az 1876. évi XIII. törvénycikk a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról. (Letöltés: 2019.01.07.)

[https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1876.XIII.](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600013.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1876.XIII)

Az 1876. évi XXVIII. törvénycikk a népiskolai hatóságokról. (Letöltés: 2019.01.07.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87600028.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221876%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

[22%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221876%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1877.xx)

Az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. (Letöltés: 2019.01.07.)

[https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1877.xx.](https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700020.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1877.xx)

Az 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. (Letöltés: 2019.02.08.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87800005.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221878%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

Az 1907. évi XLV. törvénycikk a gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról (Letöltés: 2019.02.08.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90700045.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fkeyword%3D1907>

Az 1907. évi XXVI. törvénycikk az állami elemi népiskolai tanítók illetményeinek szabályozásáról és az állami népiskolák helyi felügyeletéről (Letöltés: 2019.02.08.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90700026.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221907%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

Az 1907. évi XXVII. törvénycikk a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól (Letöltés: 2019.02.06.)

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90700027.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyi%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221907%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

Az 1908. évi XXXVI. törvénycikk. a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról. (Letöltés: 2019.02.06)
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=90800036.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221908%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D#ljb0id6e6>

Az 1922. évi XII. törvénycikk az 1884. évi XVII. törvénycikkbe iktatott ipartörvény módosításáról. (Letöltés: 2019.02.04)
<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92200012.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fextraparams%3D%7B%2522ID%2522%3A%2522FullTextSearch%2522%2C%2522Year%2522%3A%25221922%2522%2C%2522Kibocsato%2522%3A%2522TV0%2522%7D>

MRT (Magyarországi Rendeleték Tára) Negyvenharmadik Folyam. 1909. Kiadja A Magyar Királyi Belügyminisztérium. (Az »Országos Törvénytar« szerkesztősége) Budapest, 1909, Nyomatott A »Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaságnál. 133. A m. kir. vallás és közoktatásügyi miniszternek 1909. évi 53.000. sz. a. kelt rendelete az állami elemi népiskolák gondnoksága és az állami elemi népiskolai tanítók és igazgató-tanítók utasításának kibocsátásáról. 1. Valamennyi kir. tanfelügyelőségnek és tanfelügyelőségi kirendeltségnek. 2. A fiumei kormányzónak.
https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_RT_1909/?pg=0&layout=s